

Beszélgetés Lukács Györggyel 1970. jan. 29.

Személyi kérdés, amit az én véleményem szerint egész röviden el lehet intézni. A Kunfi és az én ismeretségem kiterjedt a diktatúrának arra a szakaszára, amikor ő népbiztos és én helyettes voltam. Sem azelőtt, sem azután soha nem láttuk egymást. Kunfi természetesen összeköttetésben volt a Huszadik Századdal, én is, de egy teljes érdeklődéshiány állott fenn mind a két oldalról, mert én Kunfival azelőtt, mielőtt az én főnököm lett volna a népviztosságon, soha nem találkoztam. És együttlétünket egy kölcsönös ellenszenv jellemezte. Noha 1919-29-ig mind a ketten Bécsben éltük emigrációban, soha nem találkoztunk. Így az egész ismeretségünk a diktatúrának a dikt. kikiáltásától a szovjetkongresszusig terjedt, illetve korlátozódott. Most a magam részéről én az előző időről még csak azt sem mondhatom, hogy egy erős ellenszenv állott fenn, hanem egy teljes érdeklődéshiány. Minden oldalról hallottam, hogy Kunfi jó szónok és újságíró, de engem abszolút nem érdekelt, amit írt.

Abban az időben a negatívum mellett nagyon pozitív, Gönczi Jenővel érintkeztem, aki egy rk kitűnő és a haladás ügyének odaadó embernek ismertem, nagyon kedveltem, bár a különb., pártállások miatt élesebben összekülönböztünk. Rk. pozitív szerepet játszott, akire csak a legnagyobb örömmel és hálával tudok visszaemlékezni. Épp a Kunfi kérdéssel kontrasztban szerepel a Gönczi kérdése. A diktatúra előtti Kunfi-féle min-mal nekem nem igen volt összeköttetésem, Gönczivel tárgyaltam néhány egyetemi dologban.

- Értelmiséggel kapcs. szerepe?

Erre én azt mondom, hogy a O-val értékelem. Nem Garamival távozott, hanem maradt, de főtevékenysége az a politika maradt, ami Weltnerrel, Böhmével összekapcsolta. Anekdotikusan hangzik, de úgy volt: én nem nagy lelkesedéssel vettem tudomásul, hogy Kunfival együtt kell a kultúra kérdéseit intéznem, és amikor pár nappal a diktatúra létrejötte után arra került sor, hogy K-val együtt

megtárgyaljuk a népbiztosság felépítésének kérdését, személyi státuszát, és így tovább, akkor bevallom magának, hogy én egy trükkhöz folyamodtam, én t.i. tudtam, hogy K. rk ideges morfinista ember és egy obstrukciós tgyalást csináltam, ami este 9-től reggel 3-ig tartott, reggel 3-kor K. idegei felmondták a szolgálatot és belement abba a tervbe, amit én javasoltam, t.i. láthatja, hogy a személyes antipátia mögött tárgyi ellentétek is voltak. Künfi-
nak az volt a véleménye, ami különben a legtöbb szd. népbiztos-
nak a véleménye volt, hogy t.i. nagyjában és egészében hagyjuk meg a min. felépítését, a min. tanácsosokat, o.tanácsosokat, stb. Ennekem az volt a véleményem, hogy a kultuszminisztériumban legalább az egészet fel kell eszerélni, és itt most nem akarok szubjektív dolgokat mondani, 59-ben a levéltári közleményekben /nem tudom, hogy hívják a levéltár folyóiratát/ az közölte a népbiztosságokban történt személyi változásokat és megállapította, hogy a mi népbiztosságunkban minden főhivatalnok kicserélődött és minden helyre az akkor szakszervezetileg vagy másképpen megnyilvánult demokratikus mozgalmaknak a vezetői kerültek. Ez volt az amit ebben az obstrukciós beszélgetésben kiereszakoltam. És most ebből következett egy másik pont, ami még fokozta a kutya-macska viszonyt, mert reszortszerűleg meg kellett állapodni abban, hogy mi tartozik Künfira és mi rám. Most itt a minthogy mindenütt az o.vezetőség élére ezek a demokratikus elemek kerültek, értem alatta pl. Antal Márkot, Hajtait, értem pl. az óvodánál Neumann Hildát és így tovább, ezek épp oly kevésbé rokonszenveztek Künfi liberalizmusával, mint én és létrejött egy csendes megállapodás, hogyha egy fontos aktáról van szó, ők figyelik, K. mikor megy el, és ha elment, akkor bejöttek hozzám, azon a címen, hogy az akta nagyon sürgős, én írjam alá. Mellesleg akár Künfira tartoztak, akár nem, mindig énvelem tárgyalták le. Nemcsoda, tehát, hogy K. és én köztem egy teljesen kutya-macska viszony volt, amíg érintkezünk egymással és mindegyik örült, amikor megszabadult attól a pár alkalomtól, amikor a másikat láthatta.

- Obj. világforr. vagy obj.viforr. szempontból Künfi és társasága poz. vagy negatív szerepet vittek?

Ezek úgy akartak reformálni és úgy akartak változtatni, hogy semmi se változzék. Nekem pedig az a véleményem, hogy a forradalom abból áll, hogy a dolgok megváltoznak. A megváltozásnak természetesen

vezető személyiségekben is meg kell nyilvánulnia. Pl. a diktatúrában a magyar muzsikában az történt, amit Bartók és Kodály akartak. És világos, hogyha Kunfin áll a dolog, akkor az Operaház egész korábbi vezetőségét meghagyja és talán szót kap abban Bartók is. De hogy Bartóknak lehessen dirigálni M.o. zenei politikáját, arról szó sem lehetett. Vagy egy másik dolog. Énnekem egyik első cselekedetem a diktatúrában az volt, ami szintén ezzel a baloldali intelligenciával volt előkészítve. Mi fiatal művészettörténészekkel, a múzeumban Pogány Kálmán, a múzeumon kívül Wilde János és mások tartoztak ide, előre megbeszéltük, lehetetlen dolog, hogy a nagy művészetek tekintélyes része nagy tőkések privát tulajdonában van. Ezek a művészek pontosan ismerték a saját szakmájukban, hogy minden egyes kép hol és kinél van. S mikor mi a népbiztosságot átvettük, rögtön rátettük a kezünket az összes privát gyűjteményre és pl. egy jellemző eset, amit éppen tudok, hogy a Batthyány kastélyban vidéken lógott az a Breughel-kép, amit most a Szépművészeti Múzeumban is van és ezt a Batthyány grófok befalazták. Amikor a mi művészettörténészeink odajöttek, rögtön azt kérdezték, hol a Breughel-kép. Végigkutatták és kopogtatták az összes falakat és végül kikopogtatták azt a falat, amely mögött a Breughel-kép volt. Nagyon pozitív eredményei voltak ennek és a végén összehoztunk egy olyan kiállítást, amely párját ritkította, az egész világon. Ez pl. egy olyan dolog, amibe K. soha nem egyezett volna bele, hogy egy olyan liberális kapitalistának, mint a Kohnernak, az összes képeit elkobozzák.

Nem szabad elfelejtenie, hogy K. tulajdonképpen egy baloldali polgári liberális volt. Hozzávéve azt, hogy én viszont abban az időben egy baloldali, talán túlságosan is forradalmi kommunista voltam, világos, hogy ez a régebben fennálló kölcsönös érdeklődéshány, ami aztán kölcsönös ellenszenvbe is átcsapott, ennek megvolt a maga politikai háttere. Világosan látszik abból is, hogy az egész diktatúra alatt Gönczi Jenővel a legkitűnőbb viszonyban voltam, hogy itt nem elfogultságról volt szó. G. Jenő sem volt kommunista, Bartók sem volt kommunista, eszeágában sem volt még még csak szimpatizálnia is a kommunizmussal, de a maga területén haladó és forradalmár volt. Úgy hogy itt ezen egész dolog mögött párt ellentétek is vannak. Nem mondom, hogy Kunfi elnyomta volna Bartókot, de az volt a véleménye, hogy Bartók mellett Lehárnak is érvényesülnie kell.

- Pedagógusok állásfoglalása?

Itt megint hozzá kell tenni, tekintetbevéve, hogy ez egy igen nagy népbiztosság, hozzávéve azt, hogy volt egy kb. hat hetes idő, amikor az időmnek a felét a fronton töltöttem, mint az 5. hadosztály politikai megbízottja, a vitának a részleteit kevéssé ismerem. Hogy Neumann Hilda és mások nekem referáltak erről, nyilván akkor elmondták, hogy kik álltak ellent. Most már ennek 50 éve.

-Konzervatív értelmiségi rétegben sikerült szimp-t kelteni?

Voltak bizonyos rétegek, amelyekben ilyen közeledés beállott, az kétségtelen, de a haladók és nem haladók ellentéte a tanárságban természetesen fennállt. Olyan ember pl. mint Benedek Marcell, aki egyáltalán nem volt komm., teljes szívvel csatlakozott a dologhoz. Ostoba hazugság, ha Babits Mihály azt állítja, hogy bebakarták erőszakolni a k.pártba. Esze ágában sem volt senkinek, sőt kérdés, felvették volna-e Babitsot a k.pártba, ha jelentkezik. De magától értetődő volt, hogy Babits egyetemi tanár lett. Amilyen határozottan csinálta Kunfi az októberi forradalomban a jogi karon a változást, ahol Jásziék és a többiek kerültek be az egyetemre, annyira habozott a filozófia terén, különösen azért, mert az egy kellemetlen dolog volt - és muszáj itt szubjektívnek lenni - hogyha a filozófia karon tanárokat neveznek ki, abból engem kikapcsolni nagyon nehéz lett volna. Olyasmi, amire ilyen határozottsággal Kunfi maga nem vállalkozott, Gönczi Jenő ebbe pláne nem ment volna bele. Most az olyan baloldali tanárjelöltek, ideszámítom Bolgár Eleket, Varjas Sándort, aki szd volt, de a baloldalon foglalt állást, ezeknek a kinevezését illetően K. nagyon habozott és nagyon húzódozott. A filozófiai karon ez tehát sokkal lassabban és rosszabbul ment, mint a jogon, és amikor létrejött a diktatúra, még mindig nem volt egy végleges döntés ebben.

Én nem tartom helyesnek, amikor az emberek ma, amikor illik a baloldali szd-eket egy kicsit dicsérni, Mert utóvégre mi mindig a ketten a XX.sz. köréhez tartoztunk, ha bármelyikünk akart volna a másikkal megismerkedni, az egy célzásába került volna. Hozzá kell tennem, hogy soha én K. oldaláról ilyen közeledést nem láttam. Nyilván az én irodalmi működésem éppen olyan kevéssé érdekelte, mint engem az övé. És hogy a diktatúra alatti idő nem váltott ki

Kunfiban rokonszenvet iránomban, ez is érthető dolog. Ezt persze nem szabad úgy felfogni, mintha ak-k eleve nem akartak volna egy szd-vel szóbaállni. Ha most Bécsset vezzem, ahol K. és én még csak nem is láttuk egymást, Bécsben én állandó személyes érintkezésben álltam Otto Bauerrel. Megint szubjektív leszek: hogyan Otto Bauer mit gondol valamiről, az engem érdekelt. Hogy Kunfi mit gondol valamiről, az engem nem érdekelt. Mihelyt egy politikai kérdésről volt szó, muszáj volt, hogy az embert érdekelje. De nagyon jól tudja, hogy a saját táborban is, a másik táborban is, vannak emberek, akiket az ember politikai egyéniségeknek tart, vannak, akiket nem. Engem pl. soha sem Szántó Béla, sem Vágó Béla véleménye semmiféle kérdésben nem érdekelt.

Kun Béláé?

Kun Bélával mi már a bécsi dolgok elején sok kérdésben ellentétes állásponton állottunk és ahogy Kun Béla ezeket a dolgokat csinálta, az igen sokszor átment meglehetősen pászkos dolgokba a Kun részéről. Úgy hogy a vége felé már sokszor ilyen személyi érintkezést kizáró dolog volt, én emlékszem, a Blum tézisek után úgynevezett lefűrészelt állapotban éltem Moszkvában, akkor nekem lakást Komor Imre adott, akit én a régi mozgalomból jól ismertem. Komor Imre rábeszélte, látogassam meg egyszer Kun Bélát. Én akkor azt mondtam, nézze, valami hasznom kell hogy legyen abból, hogy lefűrészeltek, legalább nem látom Kun Bélát.

Én ezekről a dolgokról nyíltan megmondom a véleményemet, hogy kit tiszteltem, ki volt közönyös, kivel szemben álltam elutasító állásponton. Kun Bélával szemben az én lényeges álláspontom egy elutasító álláspont volt. Nem is annyira a magyar ügyekből kifolyólag, hanem mert Kun nemzetközi vonalon a Zinovjev embere volt, énnekem pedig az a véleményem, hogy az, amit mi ma sztálinizmusnak nevezünk, annak első kezdetei a Zinovjev-féle internacionáléban vannak és következetlenné tartom, hogyha mi most Sztálint kritizáljuk és azért, mert Sztálin főbelövette Zinovjevet, eltekintünk attól, hogy már a 20-as években a komintern apparátusa messzemenően a későbbi Sztálin elvek szerint volt kormányozva. És pont ennek a rendszernek egy elemét, nem kedveltem én Kun Bélát. Most hozzá jön még a magyar kérdésből adódó differenciánk.

- Karinthy, Kosztolányi, Ódry, Korvin Ottó kivégzésén?

Nem tudom. Kosztolányi nagyon erősen közeledett hozzánk. Tett is

ajánlatot, hogy szervez egy kollektívát a Kapital magyar fordítására. Kosztolányival egész szoros kapcsolatunk volt, de amennyire meg tudom ítélni, ez a kapcsolat fennállott az egész Nyugat körrel, mert annak az u.n. irodalmi direktóriumnak, amely az irodalmi dolgokat vezetett, Osváttól egészen az abban az időben fellépni kezdő Déry Tiborig a Nyugatnak az összes képviselői jelen voltak. Úgy hogy a Nyugat és a népbiztosság között egy állandó érintkezés volt. Mert a mi irodalmi osztályunknak kötelességévé volt kéve, hogy semmiféle komoly dologban az írói direktórium nélkül ne döntsön. Úgy hogy azok a nyugatosok, akik utólag mindent letagadtak, Kosztolányi nem valami nagyon szépen viselkedett. -- Nem szabad elfelejteni, hogy a diktatúra egy óriási fordulat a Károlyi rezsimhez képest, amennyiben frontális támadás a burzsoázia politikai és anyagi uralma ellen. Ez nem jelenti azt, hogy már a Károlyi forradalom előtt létrejövő baloldali demokratikus áranlatok ne szimpatizáltak volna a diktatúrával, nem mint diktatúrával, hanem mint egy olyan rezsimmel, amelyben ezek a demokratikus áranlatok érvényesülhetnek. És ezt, mondhatom, én a gimnáziumtól az óvodáig, a festészetől a zenéig minden téren észleltem, hogy volt itt egy olyan intelligencia, amelynek legnagyobb része teljesen távol állott attól, hogy kommunista legyen. Ne felejtse el, hogy mondjuk pl. a művészettörténészek közül az egy Antal Frigyes fejlődött marxista irányban. Se Pogány Kálmánnak, se Wilde Jánosnak, se a fiatalok közül senkinek eszébe sem jutott a kommunizmussal még csak szimpatizálni is. Ennek talán egy jelét láthatja abból, amikor én Bécsbe érkeztem, ezek az én fiatal ismerőseim összehoztak egy akkor híres osztrák művészettörténésszel, Dvorzsákkal, aki az én régebbi dolgainak ismerője is volt. Dvorzsáknak első dolga az volt, hogy melegen gratulált nekem a szociális műkincsek megteremtéséhez. Azt mondta, ez egyike a legszebb gyűjteményeknek a világon és sóhajtván hozzátette, bár Bécsben is lehetne így összegyűjteni a dolgokat. Dvorzsák egy politikailag konzervatív ember volt. De ezzel a részével a dolgoknak szimpatizált. Ha egyszer ennek a történetét megírják, ez különböző rétegekben különbözőképpen nyilvánul meg. Meg akarták pl. újítani az Opera műsorát és megegyeztek abban, hogy a fordulat kezdetét Verdi Othellójával fogják jelezni. Ehhez nem kellett kommunistának lenni, ellenben a régi pesti Operában Verdi Othellóját nem lehetett előadni.

Nem tudom, érti-e, hogy különböző területeken különböző megnyilvánulási dolgok vannak és rengeteg ember szimpatizált velünk, támogatott bennünket, akinek a diktatúrához semmi köze nem volt. Ezeknek egy része azután játszotta azt a komédiát, mintha őket erőszakkal kényszerítették volna, de ebből természetesen egy betű sem igaz, senki sem kényszerített senkit erőszakkal. Nem is volt rá szükség.

- Karinthy, Balázs Béla?

Természetes, hogy mind a kettőnek erős kifogásai voltak az akkori társadalom nem demokratikus voltával szemben. Természetesen ez Karinthy-nál egészen másképpen volt, mint Balázs Bélánál, a harmadiknál megint másképpen és éppen azt tartom a diktatúra egyik legpozitívabb oldalának, hogy nekünk ezekkel a rétegekkel egy állandó és pozitív természetű kapcsolatunk volt. Proletkult a magyar diktatúrában tulajdonképpen nem létezett. Talán azt lehet mondani, hogy a Kassák törekvéseiben volt egy adag proletkult anyag, de itt ha megnézi a népb. működését, mi egyrészt megvédtük Kassákot és híveit a szd. támadásoktól, másrészt soha nem ismertük el a Kassák féle művészetet hivatalos művészetnek. A diktatúra kultúrpolitikája általában az volt, hogy hivatalos művészet nincs.

- Kosztolányi, Karinthy -

Én ezt nem is tudom megítélni, én már akkor Bécsben voltam.

Ezek roppant érdekes dolgok és nagyon érdekes, hogy a magyar demokratizmus sorságban úgy van, hogy egy olyan igazi demokrata, mint Bartók, nem volt semmiféle más területen. Az írók között valaki, akit demokratizmusban Bartókhoz lehetne hasonlítani, nem volt.

Ez tulajdonképpen minden, amit én mondani tudok. Én ezeket a dolgokat egy erős szubjektivitással mondom, nekem egyáltalán nem az az igényem, hogy a Kunfi portréja a magyar történelemben az én megjegyzéseim alapján történjék. De viszont ha engem kérdeznek, akkor én megmondom ebben a véleményemet és hozzá kell tennem - ezt általában az emberek nem szokták elismerni, de úgy van - hogy akár ok, akár okozat, az emberek állandó politikai jellegű vagy kultúrpolitikai ~~szövetkezéseiben belekeverülnek érzelmi motívumok.~~ - Az, hogy itten én a magyar párt belső ügyeiben Landler oldalán állot-

tan Kunnal szemben, az jelenti azt is, hogy a Landler személyét illetőleg is más emlékeim és más képem van, mint a Kun személyét illetően. Ezt én nem is akarom eltitkolni. Ez különösen vonatkozik a magát érdeklő kérdésre, ahol, mondom, Kunfival szemben egy teljes közöny állott fenn. Én őt elismertem, hogy jó szónok, hallottam azt is, hogy ügyes újságíró, de abszolúte nem érdekelt, amit írt.

U.n. széplélek volt. Meg kell mondanom, hogy fiatal literátus koromban utáltam a széplelkeket.

— H.T. értékelése szt., K.Zs. miért vállalt népb. szerepet, ha nem volt forr.

Ezek mind olyan dolgok az én véleményem szt., hogy a magyar szd párt, a politikai kérdésektől eltekintve, egy erkölcsileg mélyen korrupt párt volt. Ami behatolt oda is, hogy az emberek azután, meggyőződés ide, meggyőződés oda, ha az embert megteszik miniszternek, vállalja a miniszterséget. A magyar szocialista mozgalomban egy embert ismertem, akinél a meggyőződés meggyőződés volt, ez Szabó Ervin volt. Akit a legnagyobb mértékben tiszteltem és nagyrabecsültem. Azután később baráti viszonyba kerültem a tényleges baloldali emberekkel, nemcsak Landlerrel, hanem Hamburgerrel, Vargával, és így tovább, de nem voltam soha képes Kunfit másként látni, mint olyan embert, aki alapjában véve a Böhm és a Weltner politikáját képviseli.

Frázisban balrább állt Weltneréktől, de facto ugyanott. Ha veszi pl. ezt az egész minisztérium kérdését, ami nem egy lényegtelen kérdés, mert ez, amit Marx és Lenin mondanak, szétzúzni az állami apparátust, azt nem lehet úgy, hogy minden miniszteri tanácsos a helyén marad. Úgy hogy itten Kunfi és én közöttem a marxista és a nemmarxista megoldás is összeütközött. Az, hogy a többi népbiztos kollégám ezt kevésbé radikálisan vitte keresztül, az egy más kérdés, abba most nem akarok beleszólni, de mindenképpen az én emlékemben az, hogy ezt ilyen radikálisan keresztülvittem, ezt egy pozitívumnak tartom a diktatúra történetében és nem kétséges, hogy ezt a többi népbiztosságból is meg kellett volna csinálni. Valószínűleg a háború sok tekintetben másképp nézett volna ki, hogyha a minisztériumban ülő őrnagy és alezredes urakat forradalmár tiszték — mert ilyenek voltak, pl. Seidler Ernő és mások — váltották volna fel. Sajnos, ez a hadügyi népbiztosságon senkinek sem jutott eszébe, még a kommunistáknak sem.

- Stromfeld?

Stromfeld tisztességes ember volt, de csak később lett kommunista. Ha Magyarországot meg kellett védeni, akkor ő a legjobb katonai intézkedéseket javasolta, amelyeket tudott. Csak nem szabad megint az 5-6-8 évvel későbbi állapotot a diktatúrára visszavetíteni.

- Nacionalizmus?

Csak azt az egyet nem szabad elfelejteni, hogy a diktatúra egy bizonyos szektarianizmussal akarta ezt a magyar nemzeti oldalát az ellentétlenségünknek kikapcsolni, ami nem volt helyes, mert hiszen tulajdonképpen ha mi védekeztünk az antant ilyen felosztó törekvései ellen, mégis csak a magyar Tiszántúlt védelmeztük a románokkal szemben. Ezt olyan jó forradalmárok, mint Landler, már akkor belátták. Ez itt két külön kérdés. Én ma is helyeslem az elutasító álláspontomat ezekkel a centrista szd-vel szemben. Ez nem jelenti azt, hogy mindenben helyeslem azt, amit mi csináltunk. Ez két különböző dolog. Ne felejtse el, ezt én úgy szoktam hívni, hogy mi messianikus szektarianusok voltunk, t.i. rendületlenül meg voltunk akkor győződve, hogy néhány éven belül Európa szocialista lesz.

17 óta - és most utólag megítéljük a dolgot, szerintem a német és az olasz forradalom nem az objektív helyzeten, hanem a szubjektív faktoron bukott el, objektíve Németországban is és Olaszországban is forradalmi helyzet volt, kb. 20-ig.

Romboljunk szét egy legendát. Az, hogy a 19-es magyar kommunisták leninisták lettek volna, ez tiszta rágalom. És ostoba fecsegés, mintha az Oroszországból jött emberek - és ide Kunt és Szamuelyt beleérttem - Lenin ismerők lettek volna. Egy privát beszélgetésben, amit Kunnal folytattam - mert én első belépésemm után Kunnal igen jó viszonyban voltam - akkor ő azt mondta, hogy Lenin a legnagyobb politikus, aki a világon van, de az orosz párt igazi teoretikus centruma Bucharin. A magyar párt vezetőinek Leninhez való fordulása a bécsi emigrációban kezdődött. Szó sincs arról, hogy bárkit az Oroszországból visszajöttek közül teoretikusan leninistának lehetne elismerni. Ezt szintén tudnunk kell, ha a diktatúrát helyesen akarjuk értékelni.

...

Ha Kassák ott lett volna az én divízióban, mint politikai megbízott, én hazaküldtem volna. Megint el van hallgatva az a magyar párttörténetben, hogy amikor én Kassákkal megismerkedtem a Visegrádi utcában, akkor ő mint a kommunizmus nagy írója gerálta magát. Amikor lefogták és megverték Kun Bélát, akkor Kassák ki nyilatkoztatta, hogy ő tulajdonképpen nem is kommunista, hanem az örök forradalomnak a híve. A diktatúra kikiáltása után megint a kommunizmus főideológusa lett és a diktatúra bukása után megint az örök forradalomnak a híve. Kassák ilyen természetű ideológiájáról nem volt jobb véleményem, mint a Babitséről. És nem vagyok hajlandó ezt a részét az emlékeimnek kitörölni azért, mert Kassákot ma nem tudom én minek tartják. Nekem nincs kifogásom az ellen, és az természetesen egészen külön kérdés, ha Vas István vagy mások írnak a Kassák ilyen vagy olyan irodalmi érdemeiről, ehhez én nem szólok hozzá. De arról van szó, hogy Kassákot forradalmi költőnek tekintsék, abban az értelemben, ahogy mi Ady Endrét és József Attilát forradalmi költőknek tekintjük, ahogy Majakovszkijt forradalmi költőnek tekintjük, abban az értelemben Kassák inkább tartozik a francia vagy olasz futuristák vagy dadisták közé, mint a forradalmár költők közé. Ezta véleményemet ma sem változtattam meg.

Ha szabad őszintének lennem, egy nagyon rossz tradíció, ami a sztálini időkben kezdődött, hogy t.i. nem az ember egész fejlődése terenti meg a jelenét, hanem a jelen viselkedésétől függ a múltja. Amikor Trockij ellenzékbe ment, akkor ő automatikusan megszűnt a 905-ös munkástanács elnökének lenni. Vagy ha szabad itt humorisztikusan a magam példáján illusztrálni, én 1959-ben nem voltam népbiztos, 69-ben már megint népbiztos voltam. Ezzel a protokollal én nem akarok semmiféle kapcsolatban lenni, csinálják ezt a protokollt, ahogy nekik jólesik, én erre semmiféle tekintettel nem vagyok, se a pozitívra, se a negatívra.

Otto Bauer:

Én nagyon remélem, hogy a Bauer utolsó periódusával kapcsolatos dolgokat ki is fogják adni. Nézze, Bauer abban különbözött a magyar centristáktól - most egy goromba dolgot mondok -, hogy tisztességes, becsületes ember volt. Ő nem volt konjunkturista és nem a konjunkturához szabta a maga állásfoglalásait, hanem mindig becsületes és komoly analízis alapján foglalt állást, az álláspont lehetett helytelen is, azt nem vonom kétségbe. Most az

utolsó memoárjaiban Ernst Fischer, aki Bauerral jó viszonyban volt, utal arra, hogy látta Bauernak azt a nagy hiányosságát, hogy ő mindig túlbecsülte a burzsoázia tényleges hatalmát és tartózkodott a forradalmi lépésektől. Bauer viszonya polgári kultúrához sokkalta kritikusabb volt, mint a Kunfié. Nézze, itt minálunk, most ideológiailag véve ezeknél a baloldali szocdemeknél, nekem sohasem tetszett, hogy ők egészen az Est lapok megbecsüléséig benne voltak egy baloldali polgári kultúrában. Ebben a kérdésben például, anélkül, hogy literátor lett volna, Landler Jenőnek egészen más volt az álláspontja. Úgyhogy itten az u.n. szd baloldal szakadásában nagyon erősen ilyen világnézeti elemek vannak, különösen ha a Landler esetre veszem, de a Varga esetére is vonatkozik. Nem vonatkozik ez Pogány Józsefre, aki semmi-
ben sem volt jobb Kunfinál.

- Kunfinak sok tanítványa kommunista lett.

Nem vonom kétségbe, hogy az ember egy hosszú életben, amit politikával töltött, vannak élményei és elfogultságai. Én nem mondom, hogy a Kunfi portréját most az én előadásom alapján kell megszerkeszteni, de azt hiszem, hozzátartozik a Kunfi portréjához, hogy az olyanféle emberek, mint én, megvetették és egyáltalán nem törődtek vele. Ilyen személyi antipátia annyiban nem játszik semmi szerepet, mert nekem volesoha személyi konfliktusom nem volt, még annyira sem, hogy mondjuk akadályozta volna egy cikkem megjelenését. Így ennek az ellentétnek kizárólag politikai, világnézeti okai vannak.

Van itt egy probléma, ami engem a Nyugattól is már elválasztott. Én soha életemben nem vettem részt a polgári kultúra túlbecsülésében. Az, amit a Nyugatnál Osvát Ernő, Ambrus Zoltán és mások csináltak, hogy minden újonnan megjelent francia regény előtt hasraestek, így pl. Osvátnak megjelent egy tanulmánykötete, amelyben az utolsó magyar íróig, nem is tudom, kit hoztak példának, egy bizonyos szimpátiával van tárgyalva, egy író van élesen kritizálva, Ibsen. Itt van egy ilyen dolog, ami a magyar baloldali liberalizmusban volt és ezt mondhatom, hogy egész fiatalokom óta utáltam. Utáltam Ambrus Zoltánban és nem ismertem el Kunfinál sem.

Van egy rossz szociáldemokrata tradíció, ami különben hasznos

és egész jó könyvben mint Horváth Zoltán könyve a Nyugat korszakról, megnyilvánul, hogy t.i. itt egy túlzott stilizálás állt be és baloldali irányoknak az ilyen hiányosságait nem veszik figyelembe. - Rettentő túlbecsülése van ennek az u.n. vásárnapi körnek, ami körülöttem és Balázs Béla körül alakult, azután létrejött ez a szellemi tudományok szabad iskolája. Nem igaz az, hogy annak az eseményekre bármiféle hatása volt. Egy komoly dolog volt benne, az, hogy az abból emigrált emberek az emigrációban aztán nagy szerepet játszottak. Mannheim Károly, Hauser Arnold, Tolnai Károly. Csak ne felejtse el, ezt visszavetíteni nem lehet. Mannheimnek a magyar diktatúrában semmiféle szerepe nem volt. Itt van egy ilyen helytelen stilizálás a Horváth Zoltánnál. Nézze, Kunfi jó szónok, és egy ügyes publicista volt.

- Kunfi és Szabó Ervin.

Mindazzal, amit mondok, Kunfi szubjektív jóhiszeműségét nem vonom kétségbe. Böhm és Weltner principiell amorális emberek voltak, akik számára ami pillanatnyi taktikai hasznuknak megfelelt, az volt a helyes. Böhm és Weltner felhasználták Kunfit, valami komoly jó véleményük róla nem volt. Nem tartották Kunfit igazi reálpolitikusnak, önmagukat tartották annak.

- Bécsi tárgyalások.

Ezekről nem tudok. Nem szabad elfelejteni, én soha nem tartoztam a diktatúra legmagasabb politikai rétegéhez, amely az igazi politikát csinálta. Kun tudott a dolgokról, Szamuely talán tudott egyet s mást erről. Mindenesetre én ezekbe a dolgokba nem voltam beavatva. A mi párttörténetünk elmossa: a diktatúrabeli kommunisták különböző politikai csoportokba voltak elosztva és itt a politikailag első számbajövő csoport csakis Kun és esetleg Szamuely én a második osztályba, az olyanok, mint Rákosi a harmadik vagy negyedik osztályba. És aztán az tiszta hazugság, amit mi 45-ben csináltunk, mintha ő vezető embere lett volna a diktatúrának. Semmiféle vezető szerepe a diktatúrában nem volt. Népbiztoshelyettes volt. Ne felejtse el, hogy vmi 12-13 népbiztoshelyettes volt, akiknek a legnagyobb része sem a pártban, sem a párton kívül semmiféle szerepet nem játszott. S ebből a szempontból megint azt kell mondani a magam szerepére, ha nekem nem lett volna, a

párttól teljesen függetlenül, ez a jó összeköttetésem a baloldali intelligenciával, lehet mondani, hogy Bartóktól Neumann Hildáig, akkor lehet mondani, hogy én sem játszottam volna komoly szerepet.